

Ad partes inferiores. Alguns límits en l'anàlisi dels textos documentals¹

Joan Soler i Jiménez

cepitu3@hotmail.com

Roma-Terrassa, gener 2002.

La intenció d'aquesta col·laboració no és altre que mostrar una manera de veure els documents (no m'arrisco a anomenar-ho mètode de treball) i mostrar alguns límits en l'interpretació de textos documentals d'època medieval. Tingui's en compte que existeixen molts espais diferents d'interpretació: la interpretació efectuada pel paleògraf, la interpretació efectuada pel diplomatista, la del filòleg, la del jurista, la interpretació efectuada per l'historiador. Cada un d'ells té uns objectius diferents, malgrat que sovint les diferents ciències i tècniques es parlen entre elles i es cedeixen exclusives de forma recíproca. Nosaltres observarem amb atenció, per defecte de formació, la tasca del paleògraf i del diplomatista. El fet és que, l'historiador, abans de començar les seves excursions (narratives, científiques, tant se val) per força ha d'haver analitzat amb profunditat els documents escrits i, abans d'arribar a poder interpretar processos, cal un treball previ molt intens i sovint llarg.

En la present col·laboració es pretenen defensar les següents idees:

- Els documents i els textos documentals tenen una forma decisiva fruit d'una decisió social: s'han de realitzar mitjançant aquesta forma concreta perquè, altres formes són incorrectes. Perquè a més la forma garanteix certes coses, entre elles: l'autenticitat i la força probatòria.
- Les interpretacions dels textos documentals tenen uns límits que cal, sempre, explicitar i respectar (no hi ha desvari infinit, ni girs lingüístics perpetuus). El document presenta un text escrit que vol dir quelcom molt concret, malgrat que les ambigüitats són inherents a la mateixa natura del llenguatge. La consecució del sentit literal del text escrit és fonamental, tot i que certament cal detectar amb atenció quin sentit literal acabem dilucidant, el vist des de la nostra contemporaneïtat o el donat en el moment que fou emanat.
- Hi ha conceptes del text documental que necessiten d'un estudi en si mateixos. Potser podem parlar d'un "historiar conceptes". Cal estar molt al cas de l'evolució

d'aquests i dels seus diversos significats, a més de situar-los en el seu àmbit real d'acció.

- Discernir l'íter documental i els diferents moments temporals que es poden recuperar a partir d'un únic documentⁱⁱ.
- Deixar clar que l'accés al document mai és fàcil, i que l'historiador ha d'aplicar tots els mecanismes possibles per a llegir-lo correctament (perquè efectivament, es pot llegir correctament).

Sembla apreciacions supèrflues, però són absolutament necessàries. Si tot això no es té en compte, discernir la certesa esdevé una empresa difícil, i evidentment, tota recerca històrica requereix de certes que donin sentit a la mateixa indagació i serveixin, a la vegada, al propi desenvolupament de la investigació històrica. Voler limitar la capacitat d'investigació adduint infinites possibilitats d'anàlisi, en canvi, a part d'impossible, és poc econòmic.

El nostre estudi arribarà allí on sembla començar la tasca de l'historiador. Aparentment!!! Un bon historiador hauria de saber "llegir" la documentació des de l'inici del procés interpretatiu. A la vegada, també és cert que el diplomatista i el paleògraf haurien de saber anar més enllà de les interpretacions pròpies d'aquestes dues disciplines. Però per major claredat mirarem d'especificar bé els passos a seguir i en quin moment entren en joc els diversos coneixements que serveixen per anar interpretant els signes que van apareixent als nostres ulls.

Entrarem ràpidament en matèria, però abans vull donar alguna orientació bibliogràfica:

Armando Petrucci (1995, p.239) identificà els dos moments de la interpretació dels textos documentals medievals: l'analític i l'històric. En contra de la diplomàtica tradicional inclou dins la tasca del diplomatista l'estudi i interpretació del procés de producció documental, i per tant, la de dilucidar amb claredat la connexió entre acció i documentació. Alessandro Pratesi (1999, p.15), reprendrà aquest darrer factor, però especificant que la tasca del diplomatista és la de reconstruir esquemàticament el procés de documentació en les seves diverses fases, seguint un mètode històric (document - vincle arxivístic - entitat emissora), d'una part per demostrar la genuïtat o menys del document i de l'altra oferint una contribució vital a la ciència històrica mitjançant el coneixement aprofundit dels ordinaments i dels instituts emissors. Pratesi doncs, accepta la descripció del procés documental com a activitat de la ciència històrica que es

pot concedir el diplomatista, a més a més de la descripció canònica de la forma del document.

El debat posterior ha tendit a criticar el cert “positivisme” d’algunes posicions preses al voltant de les anomenades “ciències auxiliars de la història”, certes eliminacions premeditades “*de lo social*” en la diplomàtica i en la paleografia. El debat, molt sintèticament, ha estat i encara sembla ser, entre una posició clàssica i una posició “moderna”. Així, els defensors de les “ciències auxiliars de la història” més el seu contingut social, critiquen els clàssics per creure que un discurs analític no aporta res de res a l’explicació dels processos socials, tan sols pot servir, com a molt, per a la seva simple comprensió. Els clàssics en canvi continuen a dir que l’estudi d’allò social pertany, no pas a la paleografia o la diplomàtica, sinó a la sociologia de l’escriptura o a l’història de la cultura. Nosaltres defensem el següent:

- La paleografia estudia un efecte social, el de la representació escrita d’unes idees. La representació escrita té unes característiques que no s’entenen mai per si mateixes, sinó perquè s’utilitzen segons uns codis socials establerts. Codis que passen per l’estil d’escriptura adoptat en cada moment, pel mateix aparat braquigràfic, etc.
- La diplomàtica entesa com a ciència metòdico-documental (a la lleugera coneguda com a “positivista”) és irreal. Cada disposició particular dels diplomes, des de la forma del mateix pergamí fins a les fórmules, obeeix a acords socials clars. No hi ha res que sigui gratuït, el document no es fa sense finalitat i per tant tampoc pot ser analitzat, ni comprès, ni explicat sense estudiar-ne la finalitat.

D’aquesta manera el factor “social” ja el trobem en la mateixa conservació del testimoni escrit, el detectem en la disposició física del text, en els criteris d’abreviació comunament acceptats per la societat que els ha ideat i que els aplica per escrit. És cert però, que les propostes de Petrucci, que posteriorment s’han estès a tots els estudis paleogràfics i diplomàtics, correctament inserides en el marc de la història social de la cultura (impulsada per Roger Chartier), es poden incloure en el que Pratesi deia “Sociologia de l’escriptura” o “història de la escriptura i dels que escriuen”. El document ens apareix però, com a una petita porció d’un procés històric. Nosaltres també creiem que l’estudi paleogràfic analític, que comença amb l’explicació de les particularitats de l’escriptura, de la *mise-en-page* del document individual, etcètera, és

un pas fonamental i necessari atès que, en definitiva, individua les característiques d'un objecte social. Posteriorment les possibilitats d'estudi són múltiples i cada investigador en farà l'ús més apropiat als seus interessos.

De fet Giovanna Nicolaj (1986, p.328) apunta una important mancança a aquest punt de vista reduït a l'espai d'acció "micro" de la diplomàtica, és a dir, de la minimització de l'objecte d'estudi de la diplomàtica al simple document i als seus entorns. Deia que el document ens apareix "*mancante di una sua prospettiva e di uno suo spessore, anche se, o proprio perché quel documento è visto come testimonianza di tante storie diverse (generale, politica, economica, sociale e via dicendo). Mi sembra mancare di una sua propria storia, di uno suo filo conduttore, superiore a quello racchiuso in un documento o anche in un complesso di documenti*". I en aquest marc de feblesa del simple estudi analític del document es mourà i es mou l'estudi de la diplomàtica en l'actualitat: és a dir, en el dilucidar on acaba l'objecte d'estudi de la diplomàtica i comença l'objecte d'estudi de la història, o fins i tot en negar la diplomàtica en benefici d'una història de la documentació.

La mateixa Nicolaj (1986, p.330) creu que l'important sembla ser la explicació dels significats i les funcions de la documentació, i que aquests "*si ricostruiranno in rapporto a quegli scopi, che sono sempre stati l'affermazione, la validità, la difesa e la tutela degli interessi e delle istanze affidatisi a quelle forme*". En aquest cas es defensa la història de la documentació i s'hi afegeix la història dels conceptes: hi entrarien l'estudi de conceptes com *fides*, *authenticum*, *originalis*, etc. On, certament, es necessitarien certes dosis de bona comprensió i anàlisi filològica. La pregunta a continuació és: en àmbit de diplomàtica especial té sentit el marc general d'aquesta diplomàtica "latu sensu"? No és que analitzant les característiques de la cancelleria papal, de la cancelleria comtal de Jaume I o de l'escrivania pública de la vila de Terrassa, tant sols podem arribar a exercicis d'història institucional "diacrònica" o de correctíssima "microhistòria"?

Perquè defensar doncs, un espai de treball analític? Sobretot per una raó clarament pràctica i defensant una activitat docent i discent molt més activa per part de professors i, sobretot, estudiants. Exigir una correcta interpretació del document "social" com a petita porció del procés històric em sembla imprescindible. Passar per sobre la correcta interpretació i tant sols "usar" el document "social" per a explicar els processos, en canvi, em sembla que limita l'obtenció de l'explicació històrica. En cap moment, que quedi clar, estic negant les virtuts d'una diplomàtica entesa com a història de la

documentació, però, evidentment tampoc puc negar-ne els vicis: per exemple navegar pel discurs històric oblidant l'estudi aprofundit de les característiques intrínseques i extrínseques del document.

Penso també que tots aquells que creuen en interpretacions i obres obertes faran bé de no precipitar-se i observar que, malgrat tot, sempre hi ha fronteres naturals. I també n'hi ha de polítiques, compte! No entenc els historiadors que divaguen i naveguen en la narració mitjançant un simple fil argumental (a vegades pres de la literatura), utilitzant una retòrica estèticament correcta, basada en la *proportio*, *integritas* i *claritas* més tomista (a vegades *obscuritas*, depenent del grau d'hermetisme i gnosis interpretativa del narrador), que es dediquen a *ir de flor en flor* (o de document en document) i finalment postulen. Puc acceptar -d'aquella manera- els que veuen indicis de les estratègies de la “por” altmedieval i la “por” baixmedieval en algunes fórmules de sanció, o els que estudien les característiques de la fe i de la devoció a partir dels preàmbuls. Però em sembla que quan s'entra a analitzar “maneres de pensar” es pot córrer el risc, de nou, de navegar: important és discernir correctament on acaba la clàusula i on comença la mentalitat. En aquest cas, per exemple, és cert que el sentit literal pot portar a veure dins la clàusula tant sols unes sensacions de la societat, però la funció de la clàusula pot ser una altra molt menys pretenciosa que la simple voluntat de fer “por”. En tot cas si hi és present, és per algun motiu.

Jo veig un document amb uns límits concrets i amb una intepretació igualment limitada del mateix. No crec en una interpretació infinita, ni en excursions narratives. El document diu allò que diu, i allò que no diu (perquè també és així) serà fruit de les nostres abduccionsⁱⁱⁱ, creatives o no, basades en coneixements adquirits prèviament, basades en la nostra experiència interpretativa. I sobre tot no creuré mai en els que es queden tant sols en una teoria de l'abducció i no en la descoberta científica.

Observem doncs, quins són els passos en l'anàlisi paleogràfic i diplomàtic dels textos documentals “socials”. Ho provarem d'explicar amb un exemple pràctic, l'estudi del document: Doc. 2, DSPT (AHCT, Perg. I-3)^{iv}.

0. Descripció^v del suport del text documental

0.1 Descriure el suport material, amb mides, consistència i estat de conservació del mateix:

El document es conserva escrit amb tinta marronosa en un pergamí de 260 mm d'amplada per 105 d'alçada amb el codi arxivístic: AHCT Perg. I-3. El trobem a l'Arxiu Històric Comarcal de Terrassa. L'estat de conservació del pergamí és força bo, és a dir, que tenint en compte uns criteris de consistència del material, de legibilitat del text (legibilitat vol dir, facilitat en l'aproximació a l'exercici de lectura donada per la conservació del material, per la integritat del pergamí, però també per la tinta utilitzada -i no ens referim pas a la major o menor legibilitat en funció del tipus d'escriptura emprat-), podem provar de llegir i interpretar el document. El pergamí presenta similar tacte tant al costat pèl com al costat carn, el que és simptomàtic de bona preparació de la matèria escriptòria.

0.2 Detectar de quin tipus d'objecte escrit es tracta: document, manuscrit, correspondència, etc.

És un document perquè és una peça de pergamí individual, única. La presentació del text escrit és a línia tirada, seguint un marge invisible respectat a l'esquerra i menys respectat al marge dret. Tant sols observem un canvi de coloració de la tinta a les dues darreres subscripcions. L'escriptura a més es fa més fosca i més fina. Veiem una separació important al dejús del text d'una frase introduïda per un nom propi. L'estructura és típica d'un document, sigui *charta* o *notitia*, d'època altmedieval. I com a document entra en el camp d'estudi de la diplomàtica, i no pas de la codicologia.

1. Anàlisi paleogràfica:

1.1 Descripció paleogràfica:

1.1.1 Transcripció imitativa del text:

Transcriure íntegrament el document tal com ens apareix als ulls. La puntuació i els espais han de ser els originals (els escriptors i copistes de l'època tenien a disposició uns criteris prosòdics força concrets). L'ús de majúscules o minúscules també és important per el mateix objectiu. Observi's que l'estudi tant de la prosòdia com dels espais i de l'ús de majúscules és propi del camp de la "història de la lectura", aquella proposada per M.Parkes o P.Saenger. Aquesta és una altra de les situacions absurdes de

l'acadèmia, en aquest cas aquesta "història" es vol desvincular de la paleografia, no sé ben bé perquè. De fet centra l'atenció en signes concrets com &, els signes d'abreviatura, notes tironianes, punts i comes, i els espais entre paraules. Pel fet que estudia els espais, que faciliten la lectura, s'ha pensat que no s'està parlant de paleografia, de "escriure antic". Però no té cap sentit. La música també té el silenci, i no per això s'ha creat un altre camp d'estudi que sigui l'història de la pausa, per exemple. Així doncs, penso que el que estudien aquests autors és un altre part de la paleografia. El problema és que si bé uns volen socialitzar la paleografia, d'altres volen crear els seus feus. I aquesta és la dinàmica. Però no badem. La posada per escrit del text presenta una imatge concreta, així com cada una de les paraules i les lletres. Una forma que facilita la lectura i agilitza la comprensió d'aquells signes, però que també determina per si mateixa, la seva eventual autenticitat i l'origen. El nostre document apareix aproximadament de la següent manera:

Inne dni ego ansolfo &uxorimee palubavinditoressumusvbalario &uxorisue columba emto
res phac scripturamvindicionisrevindimusvbtarranrapropria cumipsoglandefero quinbadve
nit adme ansolfo degenitoresmeos&admepalumbapmmX& estipsaterraincomitatuinbarchi
nonenseintermin io decascastrumterraciainlocumquedicutformellus&afrontatipsa ter
radeorientisinipsotorrente&demeridieinterrade noscomparatores &docciduointerra
deodesinda &decirciinterradenoscomparatoresquatun infraistas afrontacionesincludut
sicvindimusvb ipsaterra abintegre cum exiovlregresio suoincipiumslido I &dinarios IIII qd
manibusnrisecepimus &estmanifestumqueveropdictaterraquevb vindimusdnro
iureinframtradimus dominio & potestatemadom iaquefacevolueritis qdsinosvindi
toresautullus homo qui contrahac vindicionevenerit proinrumpendumnonhocva
leatvindicaresetconponatautconponamusvb ipsaterrainduplo cumomi suainmelio
ratione &hacvindicio firmis pmaneat omiquetemporefactavindicio XIk agustas
anno VIIIregnanteleutarioregesig+nuansolfosig+numpalumbaquihacvind icione
fecimus & firmarerogavimus sig+nuteudisclosig+nugerondes sig+nuguadamiro
suniefredus pbr scripsi & SSS die & anno qd supra

Evidentment on hi hagi la possibilitat de veure una edició fotogràfica i evidentment, allí on s'hi posi l'original, les sensacions seran molt més justes.

1.1.2 Descripció paleogràfica dels signes que faciliten la lectura:

La forma en si del document permet ja efectuar asseveracions de tipus paleogràfic: no hi ha majúscules a part d'una I inicial en forma de caplletra, amb una llargària del cos que ocupa dues línies d'escriptura i un darrer traç que, vers a la part inferior del document, arriba fins a la línia 6^a, l'interior del cos de la I està decorat amb dues X, l'una al damunt de l'altra; hi ha poquíssims espais entre paraules, tan sols en trobem sistemàticament abans del signe & (-et-). Generalment hi ha espai quan les

lletres finals de paraula són altes, com la s. L'espai no es dona per a diferenciar clàusules ni grups de paraules que formin sintagmes *a se*; no hi ha cap tipus de puntuació, ni accents diacrítics ni cap altre signe especial; algunes separacions sil·làbiques es produeixen forçades per les astes inferiors de -p- o -q- escrites a la línia d'escriptura superior; tot el document fou escrit d'una sola tirada fins les subscripcions dels autors del document, a partir del *signum* de *Teudisclo* i la mateixa signatura del notari, foren escrites en posterioritat i amb ploma i tinta diferent, més enfosquida; hi ha quatre rodones amb una creu inserida marcant quatre espais per a la subscripció autògrafa dels autors i testimonis. Els dos autors signaren en el primer moment, i els testimonis en el segon. Es detecta llur punt autògraf perquè el color de la tinta sembla més fosc o n'hi ha més quantitat; un darrer signe és a la signatura del notari on hi trobem tres SSS formant un enreixat: tres traços verticals i ondulants i dos d'horizontals que tallen el tres verticals al damunt i al dessota de les tres SSS.

1.1.3 Descripció paleogràfica clàssica (se'm permet?):

- a: És la -a- carolina.
- b: No tanca l'ull.
- d: És sempre minúscula i amb l'asta alta.
- e: Tanca l'ull superior i el segon i tercer traç se solen fer d'un sol cop. El tercer traç s'allarga fins a contactar amb la lletra posterior i, a vegades, fins i tot serveix pel primer traç de la lletra següent.
- f: És una lletra alta i el traç central lliga molt sovint amb la lletra següent, sobre tot amb -i-, -a-. Tendeix a sobrepassar la línia base d'escriptura.
- g: Presenta l'ull superior tancat. El traç inferior és en forma de falç invertida. Tendeix a allargar un tercer traç per arribar a tocar a la lletra de la paraula posterior.
- k: Tan sols la trobem abreviant "kalendas", a la datació. El signe és molt similar, si no el mateix, que l'utilitzat en escriptura insular per "autem".
- l: Malgrat ser una lletra minúscula dona tota la impressió de ser majúscula pel fet que allarga molt el traç inferior cap a la dreta, diria que fins i tot amb una lleugera faïçó a la -L- uncial.
- n: Sempre minúscula.
- r: La -r- no és alta, i el segon traç marca un angle a la part superior per continuar fins a tocar amb la lletra següent.

- s: Sempre alta, tant a l'interior de paraula com al final de paraula i línia d'escriptura.
- t: El traç superior tendeix a tocar la lletra anterior i posterior quan es troba a l'interior de paraula. El traç inferior pot ser curvat o a vegades en forma d'angle.
- u-v: La -u- minúscula també serveix per a la -v-. Al numeral de l'any de regnat de *Leutari*, és a dir, l'any VIII la -v- és uncial.
- x: Feta amb tres traços.

Lligadures especials:

- &: La seva forma és allargassada al damunt de la línia d'escriptura. Un traç oblic dreta-esquerra, normalment més gruixut. A continuació dues rodones, una al damunt i l'altra a la part inferior del traç oblic. Un darrer traç surt del final del traç inicial i es projecta cap a la part superior.

1.2 Interpretació en paleografia:

1.2.1 Desfer les abreviacions i separar espais:

Un petit traç al damunt de la síl·laba abreviada serveix com a signe d'abreviatura general. També s'utilitza per l'abreviació de les nasals -n-, -m-. Un traç que talla l'asta a la -b- o a la -d- serveix com a signe d'abreviació. En el cas de la paraula "solido", el traç talla a la vegada la -l- i la -d-. "Per" s'abreua amb un traç paral·lel a la línia de base que li talla l'asta. En general s'abreua poc. Utilitzem una el signe / per indicar el canvi de línia d'escriptura.

In n(omin)e d(omi)ni ego ansolfo & uxori mee palu(m)ba vinditores sumus v(o)b(is) alarigo & uxori sue columba emto / res p(er) ha(n)c scripturam vindicionis n(ost)re vindimus v(o)b(is) terra n(ost)ra propria cum ipso glandefero qui n(o)b(is) adve / nit ad me ansolfo de genitores meos & ad me palumba p(er) m(eu)m X & est ipsa terra in comitatu in barchi / nonense in terminio de cas castrum terracia in locum que dicu(n)t fornellus & afrontat ipsa ter / ra de orientis in ipso torrente & de meridie in terra de nos comparatores & d(e) occiduo in terra / de odesinda & de circi in terra de nos comparatores qua(n)tum infra istas afrontaciones inclu(n)t / sic vindimus v(o)b(is) ipsa terra ab integre cum exio v(e)l regresio suo in p(re)cium s(o)l(i)do I & dinarios IIII q(uo)d / manibus n(ost)ris recepimus & est manifestum que(m) vero p(re)dicta terra que(m) v(o)b(is) vindimus d(e) n(ost)ro / iure in v(est)ram tradimus dominio & potestatem ad om(n)ia que face volueritis q(uo)d si nos vindi / tores aut ullus homo qui contra ha(n)c vindicione venerit pro inrumpendum non hoc va / leat set conponat aut conponamus v(o)b(is) ipsa terra in duplo cum om(n)i sua inmelio / racione & et ha(n)c vindicio firmis p(er)maneat om(n)ique tempore facta vindicio XI k(alendas) agustas anno VIII regnante leutario rege sig+nu(m) ansolfo sig+num palumba qui ha(n)c vindicione fecimus & firmare rigavimus sig+nu(m) teudisclo sig+nu(m) gerondes sig+nu(m) guadamiro Suniefredus p(res)b(ite)r scripsi & SSS die & anno q(uo)d supra

1.2.1 Conclusions de tot l'anàlisi:

L'escriptura del document és una minúscula carolina rural o usual. Malgrat això és força regular. No presenta separació, sinó *aeration*, això vol dir que sí, efectivament hi ha espais entre lletres però no s'identifiquen els límits entre paraules. Una *aeration* per blocs de lletres, però sense cap ordre específic. En tot cas detectem espais abans del signe &. Sembla a més que cada espai que trobem pot informar-nos d'una represa d'escriptura. No utilitza cap tipus de prosòdia, el que li dona un caràcter molt arcaic. Aquests dos aspectes i el fet que l'escriptura presenta alguns indicis uncials i fins i tot insulars, ens fa pensar en una preparació de l'escrivent a partir de textos llibraris dels s.VII i VIII.

2. Anàlisi diplomàtica:

2.1 Interpretació diplomàtica:

2.1.1 Preparació per a la lectura correcta del sentit literal del text: detecció d'errors d'escriptura.

El document està escrit en llatí i a partir de la nostra coneixença de l'idioma (que és fonamental) podem detectar on hi ha disfuncions. Aquestes disfuncions poden ser d'ordre ortogràfic i sintàctic, però la tasca de discernir el perquè d'aquestes disfuncions la deixarem als filòlegs. El diplomatista ha transcrit ja el document amb l'idioma que hi ha, i no canviarà res de res. En tot cas, el diplomatista haurà de detectar amb nota crítica allí on la variació sigui realment excepcional i sobre tot els errors. En el nostre document aparentment trobem tan sols dos errors: la repetició de la síl·laba “cas” abans del mot “castrum”, i l'oblit de la darrera síl·laba “re” de l'infinitiu “facere”. Aquests dos errors hauran de ser evidenciats perquè el sentit literal del text sigui abastable.

2.1.2 Separar el formulari:

Les fórmules i les clàusules se separen a partir del contingut semàntic de les paraules i dels sintagmes. A vegades la mateixa prosòdia aplicada al text ajuda al discerniment d'aquestes fórmules. En aquest document però això no es dona, i ens hem de basar en uns coneixements adquirits prèviament per a discernir les parts del document. En l'exemple que estem tractant observem les següent fórmules:

- *INVOCATIO*: “In nomine Domini”.
- *INTITULATIO*: “Ego Ansolfo et uxori mee Palumba vinditores sumus”

- *INSCRIPTIO* O ADRESSA: “vobis Alarigo et uxori sue Columba, emtores”.
- *DISPOSITIO*: “Per hanc scripturam vindicionis nostre vindimus vobis terra nostra propria cum ipso glandefero qui nobis advenit ad me Ansolfo de genitores meos et ad me Palumba per meum decimum”.

A l’interior d’aquesta breu *dispositio* podem discernir:

DESCRIPTIO RATIONIS SEU MODI: “Per hanc scripturam vindicionis nostre”

VERBUM ACTIONIS: “Vindimus vobis”.

DESCRIPTIO RES CONCEDENDI: “Terra nostra propria cum ipso glandefero”.

CLÀUSULA D’ORIGEN DEL DRET: “Qui nobis advenit ad me Ansolfo de genitores meos et ad me Palumba per meum decimum”.

- CLÀUSULA DE LOCALITZACIÓ DELS BÉNS EN TRANSACCIÓ: “Et est ipsa terra in comitatum Barchinonense, in terminio de castrum Terracia, in locum que dicunt Fornellus. Et afrontat ipsa terra de orientis in ipso torrente et de meridie in terra de nos comparatores et de occiduo in terra de Odesinda et de circi in terra de nos comparatores”.
- CLÀUSULA ECONÒMICA: “Quantum infra istas afrontaciones includunt, sic vindimus vobis ipsa terra ab integre cum exio vel regresio suo in precium solido I et dinarios IIII, quod manibus nostris recipimus et est manifestum”.
- CLÀUSULA DE TRANSMISSIÓ DE DRETS: “Quem vero predicta terra quem vobis vindimus, de nostro iure in vestram tradimus dominio et potestatem ad omnia que face(re) volueritis”.
- *SANCTIO*: “Quod si nos vinditores aut ullus homo qui contra hanc vindicione venerit pro inrumpendum, non hoc valeat vindicare, set conponat aut conponamus vobis ipsa terra in duplo cum omni sua inmeliacione”. A l’interior d’aquesta fórmula podem discernir:

RESTITUTIO CUM MELIORATIONE: “conpanat aut conponamus vobis ipsa terra (...) cum omni sua inmeliacione”.

RESTITUTIO IN DUPLUM: “conponat aut conponamus vobis ipsa terra in duplo”.

- CLÀUSULA *PERPETUITATIS*: “et hanc vindicio firmis permaneat omnique tempore”.
- *DATATIO*: “Facta vindicio XI kalendas agustas anno VIII regnante Leutario rege”.
- *SUBSCRIPTIONES*: “Sig+num Ansolfo, Sig+num Palumba, qui hanc vindicione fecimus et firmare rogavimus. Sig+num Teudiscllo. Sig+num Gerondes. Sig+num Guadamiro”.
- *SUBSCRIPTIO NOTARILIS*: “Suniefredus, presbiter, scripsi et SSS. die et anno quod supra”.

2.1.3 Edició amb puntuació, espais, coherència textual del text documental:

Heus aquí la proposada pels editors del Diplomatarí de Santa Maria i Sant Pere de Terrassa (958-1207):

In nomine Domini. Ego Ansolfo et uxori mee Palumba vinditores sumus vobis Alarigo et uxori sue Columba, emtores. Per hanc scripturam vindicionis nostre vindimus vobis terra nostra propria cum ipso glandefero qui nobis advenit ad me Ansolfo de genitores meos et ad me Palumba per meum decimum. Et est ipsa terra in comitatum Barchinonense, in terminio de castrum¹ Terracia, in locum que dicunt Fornellus. Et afrontat ipsa terra de orientis in ipso torrente et de meridie in terra de nos comparatores et de occiduo in terra de Odesinda et de circi in terra de nos comparatores. Quantum infra istas afrontaciones includunt, sic vindimus vobis ipsa terra ab integre cum exio vel regresio suo in precium solido I et dinarios IIII, quod manibus nostris recipimus et est manifestum. Quem vero predicta terra quem vobis vindimus, de nostro iure in vestram tradimus dominio et potestatem ad omnia que facere² volueritis. Quod si nos vinditores aut ullus homo qui contra hanc vindicione venerit pro inrumpendum, non hoc valeat vindicare, set componat aut componamus vobis ipsa terra in duplo cum omni sua immelioracione et hanc vindicio firmis permaneat omnique tempore.

Facta vindicio XI kalendas agustas anno VIII regnante Leutario rege.

Sig+num Ansolfo, Sig+num Palumba, qui hanc vindicione fecimus et firmare rogavimus. Sig+num Teudisclo. Sig+num Gerondes. Sig+num Guadamiro.

Suniefredus, presbiter, scripsi et SSS. die et anno quod supra.

1. *Síl-laba cas repetida*; 2. *facere*] *orig. face*;

2.1.4 Regestació:

La regestació ha de ser exhaustiva, però no cal que sigui una traducció literal i integral. Cal que s'hi exposin autors i beneficiaris, el verb del dispositiu, el bé en transacció, la demarcació geogràfica i totes les altres clàusules que es diferencien del formulari canonitzat. Els editors del Diplomatarí de Sant Pere i Santa Maria proposen el següent regest al document que tractem:

“Ansulf i la seva esposa Paloma venen a Alaric i la seva esposa Coloma una terra amb alzines situada al terme de Terrassa, a Fornells. Afronta a llevant amb un torrent, a migdia amb terra dels compradors, a ponent amb terra d'Odsenda i a tramuntana amb terra dels compradors. El preu de la venda és d'un sou i tres diners”.

2.1.5 Datació:

La venda s'ha fet el dia 11è abans de les calendes d'agost de l'any 8è del regnat de Leutari, rei. El dia i el mes es regeixen segons el calendari romà, i per tant equival al 22 de juliol; l'any segons l'any de regnat del rei franc Leutari, per tant el 962.

2.1.6 Eventual aparat crític, amb interpretació de notes dorsals posteriors, estudi de la tradició, etc:

Fonamental en la bibliografia i en la descripció arxivística que s'especifiqui la tradició, d'on s'ha copiat o llegit el text del document. També cal mostrar les notes dorsals, si hi són, i provar de datar-les mitjançant un anàlisi paleogràfic. La tradició dóna moltíssima informació per entendre els diferents moments d'ús del document i les diferents funcions que pot haver tingut. En aquest cas podem reconstruir la tradició de la següent manera:

A. Original: AHCT Perg. I-3 (260 x 105 mm). Al dors: *Fornels* (s.XI).

a. F. SOLÀ, *Relíquies documentals*, núm. 2 (mecanografiat), ex A.

b. P. PUIG, *Diplomatari*, núm. 2 (mecanografiat), ex A.

c. P. PUIG; V. RUIZ; J. SOLER, *Diplomatari de Sant Pere i Santa Maria de Terrassa (958-1207)*, Fundació Noguera, Barcelona, 2001, p.624, ex A.

2.1.7 Edició crítica:

962, juliol, 22.

Ansulf i la seva esposa Paloma venen a Alaric i la seva esposa Coloma una terra amb aglaner situada al terme de Terrassa, a Fornells. Afronta a llevant amb un torrent, a migdia amb terra dels compradors, a ponent amb terra d'Odsenda i a tramuntana amb terra dels compradors. El valor de la terra amb aglaner és d'un sou i tres diners.

A. Original: AHCT Perg. I-3 (260 x 105 mm). Al dors: *Fornels* (s.XI).

a. F. SOLÀ, *Relíquies documentals*, núm. 2 (mecanografiat), ex A.

b. P. PUIG, *Diplomatari*, núm. 2 (mecanografiat), ex A.

c. P. PUIG, V. RUIZ, J. SOLER, *Diplomatari de Sant Pere i Santa Maria de Terrassa (958-1207)*, Fundació Noguera, Barcelona, 2001. Doc.2, ex A.

Comentari paleogràfic: L'escriptura del document és una minúscula carolina rural o usual. Malgrat això és força regular. No presenta separació, sinó *aeration*, això vol dir que, sí, efectivament hi ha espais entre lletres però no s'identifiquen els límits entre paraules. Una *aeration* per blocs de lletres, però sense cap ordre específic. En tot cas detectem espais abans del signe &. Sembla a més que cada espai que trobem pot informar-nos d'una represa d'escriptura. No utilitza cap tipus de prosòdia, el que li dóna un caràcter molt arcaic. Aquests dos aspectes i el fet que l'escriptura presenta alguns indicis uncials (la V del numeral VIII a la datació, i potser la L) i fins i tot insulars (sobretot la k de "kalendas", en forma del signe insular per "autem"), ens fa pensar que la inspiració de l'escriptor fou a partir de textos llibraris dels s.VII i VIII.

Comentari diplomàtic: L'estructura del document i del seu formulari són propis de la *charta vendicionis* dels ss.X-XI al territori del comtat de Barcelona. En destaca el canvi de la persona que parla en diferents parts del document: si bé a l'intitulació es parla en primera persona del venedor, així com a les diferents clàusules del document, en la descripció dels límits de la terra amb aglaner en transacció trobem que són els compradors que parlen en primera persona. A les subscripcions, les dues darreres, la de *Teudisclò*, *Gerondes* i *Guadamiro*, així com la subscripció del prevere Seniofred, escriptor del document, són fetes posteriorment, amb una ploma diferent,

més nova, atesa la subtileza del traç en comparació a la resta del document, i amb tinta diferent. Sembla a més, que el punt autògraf inserit dins de la rota de cada testimoni està fet amb la tinta de la segona intervenció, amb el que detectem dos temps d'escriptura diferents. Un de redacció del document, un segon de subscripció i confirmació mitjançant testimonis de l'acte jurídic que s'està duent a terme.

In nomine Domini. Ego Ansolfo et uxori mee Palumba vinditores sumus vobis Alarigo et uxori sue Columba, emtores. Per hanc scripturam vindicionis nostre vindimus vobis terra nostra propria cum ipso glandefero qui nobis advenit ad me Ansolfo de genitores meos et ad me Palumba per meum decimum. Et est ipsa terra in comitatum Barchinonense, in terminio de castrum¹ Terracia, in locum que dicunt Fornellus. Et afrontat ipsa terra de orientis in ipso torrente et de meridie in terra de nos comparatores et de occiduo in terra de Odesinda et de circi in terra de nos comparatores. Quantum infra istas afrontaciones includunt, sic vindimus vobis ipsa terra ab integre cum exio vel regresio suo in precium solido I et dinarios IIII, quod manibus nostris recipimus et est manifestum. Quem vero predicta terra quem vobis vindimus, de nostro iure in vestram tradimus dominio et potestatem ad omnia que facere² volueritis. Quod si nos vinditores aut ullus homo qui contra hanc vindicione venerit pro inrumpendum, non hoc valeat vindicare, set componat aut componamus vobis ipsa terra in duplo cum omni sua inmelioracione et hanc vindicio firmis permaneat omnique tempore.

Facta vindicio XI kalendas agustas anno VIII regnante Leutario rege.

Sig+num Ansolfo, Sig+num Palumba, qui hanc vindicione fecimus et firmare rogavimus.

Sig+num Teudisclo. Sig+num Gerondes. Sig+num Guadamiro.

Suniefredus, presbiter, scripsi et SSS. die et anno quod supra.

1. *Sil-laba cas repetida*; 2. *facere*] *orig. face*.

3. Anàlisi històrica del diplomatista-historiador:

3.1 Anàlisi del contingut del document seguint el/els sentit/s literal/s:

A continuació provarem d'aproximar-nos al màxim al sentit literal, al significat, del text que analitzem. La tasca certament l'ha de fer ja no el diplomatista, ja no l'historiador, ja no el jurista, sinó tota aquella persona que vulgui accedir al document i el necessiti per a les seves recerques. En tot cas tothom que hi accedeixi l'ha de saber llegir, saber què és el que s'hi pot extreure i què és el que pretén amb el text documental. En el cas del diplomatista és fonamental aquesta part per les següents raons:

- Per extreure'n un regest i una datació justa, i sinó, explicar perquè no es pot fer.
- Entendre el contingut per a detectar-ne les fórmules, la seva disposició i la finalitat de les mateixes.
- Detectar les particularitats d'ordre lexical i sintàctic del text documental per a evidenciar-les en nota crítica i eventualment, explicar-les en aparat crític. Cada singularitat pot ser un indici.
- Detectar les paraules clau que poden presentar confusió en la identificació del sentit literal del text documental.

Procedim doncs:

“In nomine Domini”: Si trobem la invocació escrita *In nomine Domini*, ens trobem davant la invocació d'un senyor, d'un “dominus”. Identificar aquest “dominus” es realitza eliminant aquells que no ho són, i per tant no s'hi inclouen els vassalls. De “domini” n'hi ha temporals i espirituals, és a dir, terrenals i divins. La tradició documental usa aquesta invocació a partir d'uns criteris molt específics ja estipulats per sant Pau, apòstol dels gentils, quan postula que tot allò que fem ha de ser en nom de nostre senyor Jesucrist, i també estipulats per sant Joan Crisòstom, que promulga que tot document escrit ha d'estar fet sota la invocació de la Divinitat de Crist. Coneixedors d'aquesta tradició eliminem els “domini” no divins, i ens quedem amb els únics personatges divins cristians que poden ser invocats sota el nom de “dominus”: Nostre Senyor Jesucrist i Déu Nostre Senyor. Si partim de la base teològicament acceptada de la unitat i indivisibilitat de Crist com a fill de Déu i de Déu representat com a home en la figura de Jesús, dissociar un de l'altre és inútil. Tanmateix discriminar del tot un possible “dominus” no diví, no és del tot clar. El sentit literal de la paraula “dominus” és la de senyor i no exclou res de res, ni a ningú. Podem pensar doncs en una invocació, diguem-ne, laica? “En nom del Senyor, jo, Ansulf [faig]”. És, en tot cas, segur que Ansulf “fa” en nom d'UN SOL senyor?.

“Ego Ansolfo et uxori mee Palumba vinditores sumus”: La intitulació explícita el pronom “Ego” i un nom propi associat a aquest pronom: “Ansolfo”. Serveix doncs per reforçar l'autoria de l'autor jurídic. S'hi afegeix “Palumba”, la seva muller, que en el mateix nivell sintagmàtic, és a dir, en correlació, esdevé, amb “Ansolfo”, venedora. Ambdós s'autodeclaren venedors d'alguna cosa. En el pla semiòsic sabem doncs, que l'autor jurídic amb el nom “Ansolfo” és també “Ego”; que aquest és venedor; que “Palumba” és la seva muller; que ambdós són venedors. En el pla semiòtic podem interpretar el perquè de l'ús, a simple vista redundant, d'“Ego” amb el nom d'Ansulf; quin és el motiu pel qual “Ansolfo” i “Palumba” apareixen sota un mateix pla sintàctic, units per una coordinació copulativa “et”; i si són “vinditores” és perquè l'un i l'altre tenen propietats per si sols i de forma individual o que ambdós disposen de drets sobre propietats.

“vobis Alarigo et uxori sue Columba, emtores”: De la mateixa manera que a la intitulació, a la inscripció o adreça trobem dos noms propis units per una coordinació copulativa deixant en el mateix pla sintàctic als dos compradors. És cert doncs que en el pla sintàctic hi ha coordinació, però en el pla real hi havia igualtat de drets davant la compra? Estem entrant ja en el pla semiòtic. Si bé a la intitulació s'utilitza la primera persona, a l'adreça s'utilitza una tercera persona.

“Per hanc scripturam vindicionis nostre vindimus vobis terra nostra propria cum ipso glandefero qui nobis advenit ad me Ansolfo de genitores meos et ad me Palumba per meum decimum”: [Mitjançant aquesta escriptura {= *charta*} de venda, nostra {= feta escriure per nosaltres}, venem a vosaltres {= Alaric i Coloma} una terra {= possessió de terra} nostra i pròpia {= que tenen encara els venedors} amb un aglaner, que nosaltres hem adquirit, {en concret} a mi Ansulf, dels meus pares {= i per tant, que originalment era dels seus pares i que passà a ell en algun moment, d'alguna manera, a causa d'alguna cosa i en concepte d'alguna cosa}, i a mi, Paloma, pel meu dècim {= o deu per cent de benefici sobre tots els dominis del marit adquirit per la esposa en els capítols matrimonials}. Amb aquesta lectura veiem que la venda es realitza mitjançant un document escrit de venda, que és el present, i que per tant la llei permet que les vendes s'efectuïn d'aquesta manera; que la terra en venda té unes qualitats específiques abans de ser venuda és a dir, és de propietat d'Ansulf i en participa del benefici, la seva muller Paloma. Per tant la coordinació sintàctica i semiòtica inicial s'omple de material semiòtic amb aquesta nova informació que identifica quins són els drets que cada un dels conjugues poden al·legar al damunt de la terra. Darrera de l'adquisició de la terra de pares a Ansulf, ens remuntem a un moment del passat, a un pas jurídic previ que ha dotat d'una certa potestat sobre la terra a Ansulf. Ens remuntem també al passat quan es parla de la dècima de na Paloma, en concret, al moment de l'esponsalici. Sabem en tot cas que primer cal que la terra sigui propietat d'Ansulf i a continuació pot passar a ser-ho de Paloma. Podem abduir que el moment de transacció de la terra de pares a fill s'esdevingui en el moment de l'esponsalici, i a la vegada, Ansulf, concedeixi la dècima a la seva nova muller Paloma?

“Et est ipsa terra in comitatum Barchinonense, in terminio de castrum Terracia, in locum que dicunt Fornellus”: [Aquesta terra {= la d'abans amb l'aglaner} es troba al comtat de Barcelona, al terme del castell de Terrassa, al lloc que diuen {= que és conegut per tothom com} Fornells]. La descripció s'organitza amb la correlació de tres

localitzacions territorials, aparentment de la més gran a la més petita. El comtat, el terme i el “locum”. Sabem però que la localització més petita inclou la terra amb l’aglaner, amb el que aquesta terra esdevé una localització més petita encara. Tant el comtat com el terme són elements que no necessiten la confirmació del “dicunt” que trobem en canvi pel “locum”.

“Et afrontat ipsa terra de orientis in ipso torrente et de meridie in terra de nos comparatores et de occiduo in terra de Odesinda et de circi in terra de nos comparatores”: La descripció de la terra amb aglaner continua amb la delimitació més petita de totes, segons els quatre punts cardinals. [A llevant limita amb “aquell” torrent, a migjorn amb una terra de Nosaltres compradors, a ponent amb una terra d’Osenda, a tramuntana amb una terra de Nosaltres compradors]. Crida l’atenció el canvi de persona en el discurs. Hem passat de sentir parlar en primera persona l’autor jurídic a una descripció dels límits de la terra amb aglaner per part del mateix comprador. Una edició diplomàtica deixaria el problema sense resoldre. Una edició crítica evidenciaria el fet en aparat crític i evidentment no corregiria. La interpretació a aquest petit desvari, que no sembla error ja que es repeteix tant a migjorn com al nord, permet tres camins: (i) efectivament són els compradors que marquen els límits territorials; (ii) el document, en realitat, ha estat encomanat per part dels compradors i aquí s’evidencia; (iii) és un desvari propi del notari que subscriu, que perd de vista la persona que parla.

En la tercera possibilitat, és a dir, la badada del notari, es pressuposa que efectivament es poden produir aquests tipus d’errades i explicaria de forma econòmica la variant. En canvi, (i) i (ii) ofereixen possibilitats d’anàlisi molt més suggestives, i passen als compradors la iniciativa real de l’acte jurídic. L’ús de “Nos” és peculiar d’aquest document, perquè normalment no succeeix en les descripcions dels límits del domini, és més, normalment no discernim qui parla i la descripció és impersonal. La peculiaritat, l’excepció, fa que el diplomatista l’hagi d’evidenciar en l’edició, amb el que en pràctica està oferint més eines per a la interpretació.

“Quantum infra istas afrontaciones includunt, sic vindimus vobis ipsa terra ab integre cum exio vel regresio suo in precium solido I et dinarios IIII, quod manibus nostris recipimus et est manifestum”: [Tota la terra íntegra que es troba dins aquestes afrontacions venem a vosaltres, amb allò que en surt i allò seu, que hi torna, amb un preu a pagar valorat en un sou i tres diners, que amb les nostres mans rebem; és manifest]. Es

reforça de nou l'efectivitat dels límits territorials per a determinar el domini real en transacció. Es ven íntegrament amb tot allò que en surt {=o sortirà en el futur en forma de fruits, per exemple} i que hi torna {= o retornarà modificat en forma d'altres productes o diners}. Es ven doncs no només el bé físic, sinó els beneficis, que encara no ho són, que es produiran. El preu és d'un sou i tres diners, l'ordre també indica, com en la descripció territorial, un de més gran a més petit. Amb les nostres pròpies mans {= dels venedors} s'han agafat el sou i els tres diners o el que sigui que té aquest valor. L'acte ja ha estat doncs completat abans de la redacció del document, o això diu el mateix. La darrera frase confirma que la transacció “monetària” i amb aquesta dels drets i els béns de la terra amb l'aglaner ha estat reeixida, i que per tant és vàlida.

En aquest punt volem cridar l'atenció sobre un fet: efectivament el “precium” és preu? O significa valor? El sentit literal que nosaltres identifiquem en la nostra lectura pot ser diferent al sentit literal que es pretenia donar en el seu moment. Com identificar doncs quin és el sentit literal correcte? És important prestar atenció al significat de conceptes fonamentals com “preu”, “propietat”, “dret”, “domini”, “senyor”, etc, cada un d'ells pot tenir diversos significats que, depenent del lloc d'aplicació, assumeixen un o altre significat. Aquestes aparents incoherències se solucionen amb un bon treball filològic.

“Quem vero predicta terra quem vobis vindimus, de nostro iure in vestram tradimus dominio et potestatem ad omnia que face(re) volueritis”: [De la terra que nosaltres venem a vosaltres, traspassem el domini i la potestat a fi i efecte que vosaltres féu tot allò que voldreu]. Es traspasa el “domini” i el “dret” a actuar al damunt d'aquesta terra. Valguin les darreres paraules de l'apartat anterior per aquesta clàusula de traspàs de drets.

“Quod si nos vinditores aut ullus homo qui contra hanc vindicione venerit pro inrumpendum, non hoc valeat vindicare, set componat aut componamus vobis ipsa terra in duplo cum omni sua inmelioracione et hanc vindicio firmis permaneat omnique tempore”: [Tanmateix, si nosaltres venedors o altre home vindrà contra aquesta venda amb la finalitat d'irrompre, que no li valgui això per reivindicar, sinó que recompongui o recomponguem a vosaltres aquesta terra doblement, amb totes les millores que s'hi han fet; a més, aquesta venda romandrà ferma i per sempre]. Sabem doncs que es pressuposa el perill que algú vingui a restar “drets” sobre el “domini” en transacció, i per aquest motiu s'utilitza la sanció. Els mateixos venedors s'inclouen en aquestes persones

que eventualment poden agredir els “drets” sobre la terra i l’aglaner. En el cas que això s’esdevingués, la persona o persones són castigades a retornar els “drets” al seu possessor i un altre benefici d’igual pes. Es pressuposa que la peça de terra serà millorada pels nous compradors. Per acabar s’especifica que l’acte de venda ha de romandre ferm i durant tot el temps [=sempre], des del moment de la transacció endavant. És una clàusula de perpetuïtat.

“Facta vindicio XI kalendas agustas anno VIII regnante Leutario rege”: Vegi’s el que s’ha dit al punt 2.2.2. Al marge de les dades objectives de la datació detectem però certa ambigüïtat en la primera expressió: “Facta vindicio”. La venda s’ha realitzat en aquesta data, d’acord. Però què entenem per venda? L’acció jurídica o la documentació d’aquesta acció?. Hem vist abans que és necessària l’escriptura del document perquè l’acte jurídic sigui complet. I per tant aquest document confirma que, efectivament, l’acte jurídic ho és. Però, el moment real de la cessió dels “drets” del “domini” és precisament aquesta data? No podem pensar que tot s’esdevé en aquest dia, seria d’ingenus. Tan sols sabem que el dia 22 de juliol del 962 es confirmà un acte jurídic de compra-venda, i que es traspassaren uns “drets” d’un matrimoni a un altre. El temps del pagament és pot ser anterior, simultani o posterior, i segons el text ha estat anterior a la confirmació de l’acte jurídic. Però la pràctica pogué ser diferent. L’única certesa és que en data del 22 de juliol del 962 es dugué a terme un dels passos per la concessió d’Ansulf i Paloma a Alaric i Coloma.

“Sig+num Ansolfo, Sig+num Palumba, qui hanc vindicione fecimus et firmare rogavimus. Sig+num Teudisclō. Sig+num Gerondes. Sig+num Guadamiro. Suniefredus, presbiter, scripsi et SSS. die et anno quod supra”: Ansolf i Paloma signen confirmant que han fet aquesta venda i han firmat. A continuació tres persones signen com a testimonis. Per acabar Sunifred, que és prevere, també diu que ha escrit el document i el subscriu, el mateix dia i any que hem dit abans. Curiosament però, el temps del verb és en perfecte indicatiu, i per tant, quant a temps *perfectus*, determina un succés esdevingut en el passat i finit. Hem de suposar doncs, que la confecció per escrit del document s’esdevingué el 22 de juliol del 962, però la firma del prevere fou en data posterior? Potser sí, però perquè Ansolf i Paloma també parlen en passat? Quant al “vindicione fecimus”, no hi ha cap problema, sembla coherent. Però, perquè diuen “et firmare rogavimus” i per tant, “sol-licitarem firmar”? D’aquesta manera l’acte de venda no era del tot confirmat sense les

firmes, no? Sembla doncs que, sí, efectivament el 22 de juliol del 962 Sunifred redactà en nom de Déu i en nom dels autors, en primera persona d'aquests, la *charta venditionis*. En aquell moment els autors demanen de confirmar per escrit, mitjançant una firma, l'acte jurídic i "sol·liciten" de fer-ho. En data posterior (no sabem quanta posterioritat) l'escrivent permet la firma dels dos autors, la dels testimonis (segur?) i ell mateix subscriu. Però aquí torna a fallar alguna cosa. El notari diu que "escrigué en la data sobre citada", d'acord; però que també "subscrigué" en la mateixa data. Hem de suposar que subscrigué oralment?

3.2 Interpretació del possible procés d'acció i documentació:

La descripció, comprensió i explicació de processos són activitats pròpies de la ciència històrica. Per aquest motiu els objectius són diferents als de la paleografia i la diplomàtica. Certament és inevitable que totes aquestes disciplines es complementin recíprocament.

Entenc que Pratesi acabi assumint que el diplomatista és la persona que ha de fer una descripció sintètica i sumaria sobre aquest procés. No pas perquè doni marge a les idees de Petrucci i dels sociòlegs de l'escriptura, sinó perquè també sap que el diplomatista i l'arxivista són les persones que més bé saben quin pot ésser el camí recorregut. La necessitat d'entendre el procés per part del diplomatista és obligatòria per a situar el document i posteriorment deixar-lo en mans de l'historiador perquè aquest en faci ús.

En un primer moment per entendre aquest procés d'acció-documentació trobo molt útil, a nivell metodològic evidentment, plantejar-se els tres tipus d'intencions que hom pot discernir en un document: la *intentio auctoris*, la *intentio operis* i la *intentio lectoris*. Es tracta doncs de valorar la intenció de l'autor, tant jurídic com material del document; valorar la intenció del document en si, per a quina finalitat ha estat emanat o copiat; valorar la intenció del lector del document, quant a possessor. Les tres intencions plantegen a la vegada tres estadis diferents de l'íter documental.

El primer pas és el de la manifestació de voluntat de l'autor jurídic, de qui emet el desig de documentació. El segon és l'acte en si de documentació. El tercer és l'acte de realització de l'acte jurídic pretès. Amb això ens situem també a l'origen de l'acte comunicatiu, on un emissor, mitjançant un medi de comunicació, arriba a un receptor. Observi's que estic tractant el document com a acte comunicatiu, i no pas l'acte jurídic, que és d'ordre ben diferent. Plantejo doncs dos camins interpretatius diferents, però que per força convergiran en l'efectuació futura d'una hipòtesi.

Anem doncs per parts:

El document com a acte comunicatiu: és evident que el fet que el document es porti a terme és perquè mitjançant aquest es vol reforçar un mètode anterior de comunicació: l'oral. Amb això no estic privilegiant un perjudici de progrés continuat, ni aquestes coses. Tan sols vull dir que, efectivament, tenint en compte el fet i la dificultat tecnològica afegida a l'acte d'escriptura, molt més complex que l'exercici oral, el simple fet de complicar l'acte comunicatiu ja implica un interès major en què això s'esdevingui.

El document com a acte jurídic: és evident que el desig, la manifestació de voluntat de l'autor jurídic, es vol dur a terme. Sigui realment per ell o per alguna altra persona. Es pretén que, a més, mitjançant un acte comunicatiu escrit es dugui a terme el que el verb del dispositiu explicita. L'autor sap que mitjançant un acte comunicatiu es pot dur a terme l'acte jurídic i per tant proposa de dur-lo a terme. Sap que perquè un acte jurídic bilateral es porti a bon fi, cal un acte de comunicació, elemental o oral, complex o escrit.

En el nostre document s'explicita que “Per hanc scripturam vindicionis nostre vindimus”. S'observa doncs que l'autor jurídic vol “vendere” i ho vol fer “per hanc scripturam vindicionis” feta per ell mateix, “nostre”. En aquesta frase determinem tant l'acte jurídic com l'acte comunicatiu i el mitjà de comunió dels dos aspectes. Hem detectat doncs el primer pas del procés i el mode en que es vol dur a terme.

El segon pas serà l'acte efectiu d'escriptura. Aquí entra l'escriptor del document, i en aquest cas sabem que és: “Suniefredus, presbiter” el qual expressa que “scripsi”. Atès que el context del document ja ho explicita per si sol, sabem que Sunifred “scripsi” “hanc scripturam vindicionis”. Si realment ho féu de mà seva o no és un altre discurs.

El tercer pas és l'acte efectiu de transacció del bé en disputa. L'acte comunicatiu no expressa per si sol que l'acte de transacció s'arribés a fer mai. I aquí hi ha un dels enormes dilemes de la interpretació històrica: fins a quin punt l'historiador pot asseverar que la peça de terra s'arribà a vendre? El document escrit no deixa de ser un indicatiu i una probabilitat, però no una certesa. És per això que la història es mourà sempre en el camp de les abduccions enteses com a sil·logismes en què la premissa major és evident, però la menor, i per tant la conclusió, solament probable. I en aquest cas, ja que la premissa major o abducció hipercodificada és evident -el document existeix i l'estem tocant, el veiem, el podem llegir-, l'interès per l'acte comunicatiu està provat; la premissa menor o abducció hipocodificada és simplement probable: l'acte de transacció podem suposar que fou efectiu. I amb això ja ens podem posar en guàrdia.

En tot cas el que el diplomatista té dret a fer, si continuem fent cas a Pratesi, és demostrar i explicar com van funcionar els primers dos actes del procés documental: l'acció i la documentació. I en aquest document ho podem demostrar ja que l'acció es presenta indissoluble de l'acte de documentació, i malgrat que en el temps, molt probablement, un precedeix a l'altre, l'acte jurídic no s'explicita ni es fa efectiu sense l'acte escrit. Tanmateix, l'acte jurídic no sabrem mai que hagi estat complet tant sols amb el testimoni del document escrit. Per criteris d'economia interpretativa, però, sabem que podem apostar gairebé sempre en el donar una resposta afirmativa a la pregunta sobre l'efectivitat de la transacció, perquè si mirem bé, hi ha pistes que ho confirmen.

Hi ha indicis de l'efectivitat de l'acte jurídic complet. Una prova és la simple conservació del document; una altra és la llarga durada i la superació de les vicissituds històriques per part del pergamí, el que ens indica que s'ha vetllat perquè el document romangués existent. Altres proves les trobem en la seva tradició i en l'entitat que el preservà. D'altres provenen de l'institut arxivístic que l'ha continuat conservant. La presència d'aquests elements de memòria ens fa pensar en la seva efectivitat.

Altres proves són intrínseques al document. Generalment les trobem al dors en forma de anotacions arxivístiques contemporànies a l'acte d'escriptura o posteriors. Altres proves les trobem fent un estudi arxivístic aprofundit dins el fons on s'insereix aquest document, i observant-ne el vincle d'unió amb d'altres de característiques similars o que parlen del mateix bé en transacció. Però és clar, tècnicament ens movem en el camp de les possibilitats. Ho sento però és així.

En resum, per entendre el procés d'acció i documentació cal observar com actua l'autor jurídic, veure l'actuació de l'autor material, observar els temps d'escriptura, observar en definitiva el fons arxivístic al qual pertany i la institució que tradicionalment l'ha conservat. En paraules de Petrucci tan sols la reconstrucció del procés de documentació, de com s'ha articulats i de les seves raons, ens permet considerar la complexa relació entre document escrit i l'acció jurídica (Petrucci, 1995, p.249). El mateix autor detecta tres tasques que ha de dur a terme l'historiador o el diplomatista en funció d'historiador:

1. Reconstruir el sistema de redacció del text documental, per tal d'evidenciar els mecanismes de producció.
2. Identificar el procés de producció per tal d'explicar els camins del mapa textual i descodificar el missatge profund inherent al text.

3. Entendre completament la funció de la documentació escrita: això inclou d'una part la lectura del text i la comprensió del significat, i la inserció d'aquest significat en la xarxa d'interaccions socials on el document ha estat produït.

3.2. Els temps del document:

El temps és una dimensió inherent a la història. La localització en l'espai del procés d'acció-documentació l'acabem de veure. Ara observarem la localització temporal de tots els esdeveniments que en el document es poden arribar a contemplar. El discerniment de la dimensió temps ens permetrà no limitar-nos tant sols al fet jurídic objectiu, sinó a la comprensibilitat de tot un seguit d'accions inherents a l'acte jurídic, que l'omplen d'expedient i de vida social. Podem dividir doncs, els temps del document, en anterioritat, contemporaneïtat i posterioritat.

Hem vist en l'apartat anterior com detectar els nivells fonamentals del procés d'acció i documentació. Aquest procés presenta diversos moments d'actuació. El moment en què l'autor jurídic pensà en la possibilitat de dur a terme la transacció, el moment de la documentació material de la *charta*, el moment efectiu de subscripció de l'escrivent i d'alguns dels testimonis, el moment de transacció efectiu del bé i del domini, el gaudiment per part del beneficiari, i es podrien imaginar moltíssims moments intermedis. Aquest primer exemple ens serveix per a posar èmfasi en l'aspecte dels temps que detectem dins el document.

Comencem per l'essencial, que és la datació que ens ve donada. Què és el que "data" exactament la data donada en el document? Podem discernir si aquesta data és l'efectiva de l'acte de transacció o la simple data d'execució física del document. Podem també especular que sigui el de la data de la manifestació de voluntat. En tot cas la datació ens data un moment de tot l'acte jurídic i comunicatiu. I això ja és valuósíssim. A partir de la data donada sabem que hi ha un abans i un després. Podem contextualitzar en una època tota aquella experiència vital, i això no és poc. Penseu només els mal de caps i l'enorme quantitat d'afirmacions preocupants que es poden arribar a dir quan ens enfrontem amb documents sense datació. La datació en si, present, és un luxe.

Quan parlem de temps anteriors ens referim als temps de prèvies accions jurídiques dutes a terme pel mateix autor jurídic del document present o per parents seus, o per d'altres persones. Es tracta de detectar tots els possibles actes previs que formen part de l'expedient en si de la "peça de terra amb aglaner" i que donen indicis per a identificar documentació anterior, possessors anteriors i activitats anteriors.

En el nostre document observem com a mínim tres actes jurídics anteriors: el traspàs dels drets i de la propietat dels pares d'Ansulf al seu fill; l'esponsalici entre Ansulf i Paloma; la dotació de la dècima per part del marit a la seva nova muller Paloma sobre la terra en transacció. De cap d'aquests tres moments en tenim una datació segura, però sempre hauran estat anteriors al 22 de juliol del 962.

Més difícil és discernir l'anterioritat, contemporaneïtat o posterioritat d'alguns moments de tot el procés: per exemple el moment de la manifestació de voluntat, el moment de l'emanació del document, el moment del pagament del "preu" estipulat d'un sou i tres diners, el moment de l'escriptura de les subscripcions i de la confirmació autògrafa de tots els testimonis, el moment en què els beneficiaris començaren a fruir de la nova terra. Tot girarà entorn a la data del 22 de juliol del 962, però ens defuig la concreció.

Temps posteriors seran els de la fruió total de la terra amb aglaner per part dels beneficiaris, el temps que va pertànyer la terra als beneficiaris i quan aquesta terra passa a engrossir el patrimoni del seu destinatari final. El destinatari final el sabem perquè el document s'ha conservat dins els diplomes de les esglésies de Sant Pere i Santa Maria. Si hi ha hagut fruidors posteriors a Alaric i Coloma no ho sabem amb aquest sol document. Ni sabem el moment exacte que el document passà a Sant Pere. Ni sabem si els beneficiaris van continuar essent els mateixos i els seus hereus malgrat que el document el tingués Sant Pere. Tan sols sabem que el document ha passat d'unes mans a unes altres, però res del que va passar, del que s'estipulà (si s'estipulà res), de tot el que succeí al voltant de la terra, al voltant dels seus nous propietaris, ni del que en féu la *domus* de Sant Pere, sempre però, en data posterior al 22 de juliol del 962.

4. Ús del document per part de l'historiador:

Usar el document és diferent a analitzar el document. L'historiador, de norma, en funció d'uns processos generals pretén mitjançant l'ús d'un o més documents (millor que siguin més d'un) demostrar allò que veu i creu. El diplomatista analitza el document, en descriu les característiques i en descriu un espai històric molt concret, com és el de la seva redacció. Farà bé doncs l'historiador, o de formar-se com a diplomatista-paleògraf o de confiar en els diplomatistes-paleògrafs, sobre tot en àmbit medieval. Tingui's en compte que com més senzilla és l'escriptura i més intel·ligible és el llenguatge del document, més ràpid és l'accés de l'historiador, i més gran és la sensació del mateix que, efectivament, pot fer anàlisi històrica. En època medieval sense una anàlisi profunda, des d'un punt de vista

diplomàtic, dels documents, sobre tot jurídics, difícilment es pot afrontar una recerca històrica posterior.

Bibliografia:

NICOLAJ, G. "Sentieri di diplomatica", a *Archivio Storico Italiano*, CXLIV (1986), pp.305-331.

PETRUCCI, A. "The illusion of authentic history: documentary evidence" a *Writers and readers in medieval Italy*, ed. and trans. Charles M.Radding, Yale University Press, 1995, pp.236-250. Traducció de l'original "L'illusione della storia autentica: le testimonianze documentarie", a *L'insegnamento della storia e i materiali del lavoro storiografico*, Società degli Storici Italiani, Atti 3 (Messina, 1984), pp.73-88.

PRATESI, A. *Genesi e forme del documento medievale*, Roma, Jouvence, 1999³.

Orientacions teòriques valuosíssimes les podreu trobar a ARÓSTEGUI, J. *La investigación histórica: teoría y método*, Barcelona, Crítica, 2001². Altres orientacions teòriques sobre els límits de la interpretació a ECO, U. *Els límits de la interpretació*, Barcelona, 1991, p.431.

ⁱ . Deixeu-me aprofitar aquest espai per agrair a Vicenç Ruiz tot el que fa per mi, tot el que m'ha ajudat a aconseguir i sentir, i també per motivar-lo a seguir-ho fent: *Qui ista libens scripsit, Vicentium laude benigne afficit*. Si no esteu d'acord amb algun aspecte de la col·laboració no dubteu a fer-m'ho saber.

ⁱⁱ . En aquest punt es presenta una cruïlla interessant: si ens limitem a discernir l'espai i el temps de l'acció i la documentació podem patir fretura de context social general; si per contra l'orientació teòrica ens porta a entendre la diplomàtica com una història de la documentació, l'interès de l'acció-documentació tan sols serà un apartat més del marc general. I aquí arribem a la cruïlla, pretenem una diplomàtica allargada però fonamentalment d'estil clàssic (historicista?), o potser apostem directament per una història de la documentació, relegant la diplomàtica a un simple mètode d'aproximació a la documentació? Per motius d'estricta practicitat en aquesta contribució apostem per el mètode d'aproximació, perquè és clar que no es procedeix a historiar fins al moment de les interpretacions (siguin paleogràfiques o diplomàtiques), i perquè sense l'anàlisi previ a l'efectuació d'una hipòtesi generalitzant, globalitzant, no existeix la possibilitat pràctica d'efectuar la hipòtesi perquè encara no n'hem discriminat els criteris.

ⁱⁱⁱ . En semiòtica s'entén per semiosi el discerniment del significat i per semiòtica la interpretació del significat. Per abducció s'entén el sil·logisme pel qual la premissa major és sempre certa, mentre que les premisses inferiors i les conclusions d'una anàlisi són sempre probables. L'abducció creativa és aquella que, *ex novo*, prova de donar una explicació a una situació particular, i per la seva condició de novetat es veu obligada a inventar una situació exacte on s'insereixi la situació particular, el fenomen, el procés, el fet.

^{iv} . P.PUIG; V.RUIZ; J.SOLER, *Diplomatari de Sant Pere i Santa Maria de Terrassa (958-1207)*, Fundació Noguera, Barcelona, 2001, doc. 2.

^v . Entenem el concepte "descripció" com a imitació, transcripció o còpia de l'element en anàlisi. Ho diferenciem de "interpretació" entesa com "anàlisi més explicació". És per això que en paleografia hi ha molta descripció, atesa la importància de la imatge donada pel document. Una imatge que en denota una forma, unes característiques que posteriorment, en diplomàtica, seran interpretades, però mai descrites. La descripció és tasca del fotògraf, del paleògraf que identifica lletres i signes. Cada signe té una lectura semiòtica (un significat) i una lectura semiòtica (una interpretació dels significats i del perquè es donen aquests significats).